

УДК 37.091.4Сухомлинський:005.745]-048.22:021.4
DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-3.2>

Л. І. Страйгородська

кандидат історичних наук,
в. о. завідувача сектору рідкісних видань відділу педагогічного джерелознавства та біографістики
Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОТЕЧНЕ СТУДІЮВАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті висвітлено діяльність Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського, яка діє в структурі Національної академії педагогічних наук України та здійснює науково-інформаційний супровід сфери освіти, педагогіки, психології. Бібліотека є науково-методичним і координаційним центром мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Відповідно до основних завдань сприяє інноваційному розвитку бібліотек і вдосконаленню їх діяльності, запровадженню кращого вітчизняного й зарубіжного досвіду в практику роботи, підвищенню фахового рівня працівників тощо. Із метою методичного супроводу, комунікації, обміну досвідом серед освітянських бібліотек, запровадження та популяризації спадщини Василя Сухомлинського ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського у 2007 р. започатковано проведення бібліотечних секцій у рамках міжнародних та всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю».

У ході дослідження схарактеризовано тематику засідань та з'ясовано, що вона визначалася нагальними проблемами у галузі освіти, інформаційно-бібліотечної діяльності та мала на меті висвітлення діяльності шкільної бібліотеки як провідного навчально-інформаційного та культурно-просвітницького підрозділу закладу загальної середньої освіти. Розкрито вагоме значення педагогічних ідей В. Сухомлинського та впровадження їх в освітній процес у сучасній школі, зокрема засобами бібліотеки, що сприяє новому виміру їх популяризації.

За результатами дослідження констатовано й обґрунтовано, що такі бібліотечні секції слугують дискусійними студіями, які об'єднують науковців, педагогів та бібліотекарів щодо основних актуальних проблем навчання й виховання, зокрема крізь призму досліджень творчої спадщини видатного педагога В.О. Сухомлинського. Наголошено на значущій ролі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського як науково-методичного центру та провідної установи, що зберігає, досліджує й популяризує творчу спадщину відомого педагога та надає до неї відкритий доступ для освітянської громади.

Ключові слова: В.О. Сухомлинський, історія педагогіки, педагогічні читання, бібліотечні секції, шкільна бібліотека.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування системи освіти в Україні педагогічна спільнота опирається на досвід зарубіжних країн, проте актуальними є творчі напрацювання видатних вітчизняних попередників. Серед таких корифеїв педагогіки відзначаємо Василя Олександровича Сухомлинського (1918–1970), творча спадщина якого свого часу була на крок попереду існуючої системи навчання й виховання, а нині активно запроваджується в освітній процес. Свідченням цього є науково-практичні міжнародні та всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю», які з 1994 р. щорічно відбуваються в різних регіонах України на базі закладів освіти та інститутів післядипломної педагогічної освіти. Ці заходи сприяють більш широкій перспективі наукового вивчення творчого доробку В. Сухомлинського, обміну практичним досвідом, зокрема в контексті національної системи освіти сьогодення.

Вагоме місце у здійсненні освітнього процесу закладу загальної середньої освіти посідає

шкільна бібліотека як провідний культурно-інформаційний осередок. Із метою залучення бібліотек до популяризування спадщини педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського з 2007 р. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського (далі – ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського) організовує бібліотечні секції у рамках міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань. Щорічне проведення таких засідань для шкільних бібліотекарів різних областей України надихає їх на пошук нових підходів до виховання в підростаючого покоління любові до книги та інтересу до читання, медійної та інформаційної грамотності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Про ініціативу та започаткування ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського в 2007 р. проведення бібліотечних секцій у рамках педагогічних читань, їх актуальність для інноваційного розвитку бібліотек закладів загальної середньої освіти йдеться в інформаційних дописах науковців І.І. Хемчян, С.В. Тарнавської, С.В. Лапаєнко та ін. [1; 2; 3].

На важливій ролі таких засідань для розвитку сухомлиністики наголошено у статті професора Л.Д. Березівської [4]. Акцентують увагу на ефективності роботи бібліотечних секцій дослідники Л.І. Ткаченко, І.І. Хемчян та ін. [5; 6; 7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. За результатами історіографічного пошуку з'ясовано, що статті в періодичній пресі, опубліковані після проведення бібліотечних секцій, мають переважно інформаційний характер. Проте узагальнюючих розвідок не було, відсутні праці щодо комплексного висвітлення, аналізу тематики засідань та визначення їх вагомості ролі для освітнього процесу, зокрема для формування в учнів читацької компетентності, інтересу до книги засобами шкільної бібліотеки крізь призму творчості В. Сухомлинського.

Мета статті – дослідити й проаналізувати діяльність ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського як ініціатора й організатора проведення бібліотечних секцій у рамках щорічних міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» та визначити їх роль для інноваційного розвитку бібліотек закладів освіти, зокрема щодо популяризації творчої спадщини видатного педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження. У зв'язку зі зростанням актуальності творчої спадщини видатного педагога наприкінці 90-х рр. минулого століття в педагогічній науці серед дослідників і послідовників В. Сухомлинського виокремлюється термін «сухомлиністика». Упродовж 30 років цей напрям активно розвиває заснована в 1990 р. Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського.

Велике значення у вивченні й упровадженні педагогічних ідей мають установи, яким присвоєно ім'я видатного педагога. Більшість з них – це заклади освіти (дошкільної, вищої тощо). Водночас уже понад 15 років успішно функціонує ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, яка з 2003 р. стала гідно носити ім'я В.О. Сухомлинського. Із того часу, коли родиною передано матеріали з творчої спадщини педагога, у бібліотеці створено читальний зал фонду В.О. Сухомлинського як творчу лабораторію, де зберігається понад 6 тис. документів. Серед них: особисті праці, твори, видані іноземними мовами, матеріали про життя й діяльність педагога, аудіо- та відеоматеріали тощо. У залі організують науково-практичні масові заходи, експонують книжкові виставки та презентації, проводять екскурсії для учнів, студентів, педагогів, науковців та бібліотечних працівників [8].

ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського відповідно до Положення про мережу освітянських бібліотек МОН України та НАПН України (2003 р.) є головним координаційним, науково-методичним центром мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України. Метою науково-мето-

дичного забезпечення мережі освітянських бібліотек є сприяння вдосконаленню їх діяльності, упровадження інноваційного досвіду в практику роботи, підвищення фахової компетенції працівників освітянських бібліотек [9].

Ураховуючи викладене та виконуючи основні завдання науково-методичної діяльності з метою залучення шкільних бібліотек до популяризування спадщини видатного українського педагога-гуманіста В.О. Сухомлинського, з 2007 р. щорічно в рамках Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю» ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського організовує бібліотечні секції. Започатковано їх проведення з ініціативи кандидата історичних наук, колишнього директора П.І. Рогової, за підтримки доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена Національної академії педагогічних наук України О.В. Сухомлинської і за сприяння Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського. З того часу щорічно у рамках заходу проводяться професійні засідання, на яких фахівці освітянських бібліотек презентують інноваційні, креативні, творчі методи роботи щодо популяризації творчої спадщини видатного педагога серед освітянської та бібліотечної спільноти [10].

Традиційно так склалося, що модераторами (керівниками) секції є директор ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського (із 2015 р. Л.Д. Березівська, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України) та завідувач відділу науково-методичної, соціокультурної та міжнародної діяльності (І.І. Хемчян). У засіданнях активно беруть участь: педагоги закладів загальної середньої освіти, шкільні бібліотекарі різних регіонів України, науковці ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, Педагогічного музею України, співробітники Педагогічного меморіального музею В.О. Сухомлинського та ін.

Так, перше засідання «Роль шкільної бібліотеки у формуванні громадянина України» (2007) відбулося в рамках IV Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: виховання громадянина», які проходили на базі Слов'янського державного педагогічного університету (Донецька область). Секцію проведено у форматі майстер-класу під керівництвом тодішнього директора ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського П.І. Рогової та завідувачки бібліотеки Слов'янського педагогічного університету Н.М. Землянської. Під час роботи розглянуто низку проблем щодо науково-інформаційного супроводу сфери освіти, педагогіки, науково-методичного забезпечення освітянських бібліотек, упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику діяльності бібліотек закладів загальної середньої освіти, визначено роль шкільної бібліотеки у формуванні громадянина України, зокрема за творами В. Сухомлинського [10, с. 2].

Упродовж 2007–2020 рр. ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського організовано та проведено 13 бібліотечних секцій. Тематика щорічних засідань формувалася в руслі актуальних питань розвитку науки, освіти, бібліотечно-інформаційної сфери з огляду на загальну проблематику міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань. У центрі завжди була діяльність бібліотеки закладу загальної середньої освіти як ключового навчально-інформаційного й культурного центру школи.

Здійснений аналіз проблематики засідань уможлиблює їх систематизацію за ключовими напрямками: комплексна діяльність шкільної бібліотеки як складник освітнього середовища, творче використання педагогічних ідей та спадщини В.О. Сухомлинського в роботі шкільної бібліотеки, зокрема досвід учителів і бібліотекарів (2008, 2011, 2020); значення і роль творчості та педагогічної діяльності В. Сухомлинського у вихованні учнів – моральної та толерантної особистості (2009, 2014), розвитку творчих здібностей, зокрема засобами інформаційно-комунікаційних технологій (2013, 2017), формування національної свідомості (2007, 2016), здорового способу життя (2012), прищеплення інтересу до книги та культури читання (2015); популяризація творчої спадщини В. Сухомлинського в контексті доби: артефакти і презентації в бібліотеках, музеях, медіапросторі (2018, 2019).

Як зазначалося раніше, тематику педагогічних читань визначали актуальність і нагальні потреби, що виникали в українській освіті. Так, у 2019 р. на базі Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти та Рівненського гуманітарного університету відбулися XXVI Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: методична спадщина педагога в контексті ідей Нової української школи». Прикметно, що на бібліотечній секції розглядався доробок В. Сухомлинського в розрізі нової української школи та перспективи її впровадження й популяризації засобами шкільної бібліотеки та музейної діяльності. Проведення такого засідання, присвяченого методичній спадщині В. Сухомлинського, доводить, що його система виховання є сучасною і затребуваною, зокрема і в умовах розбудови Нової української школи [3].

З-поміж інших виокремимо засідання 2011 р. «Просвітницька функція шкільних бібліотек у формуванні здорового способу життя» (на базі Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти). Проблема дбайливого ставлення до свого здоров'я є ключовою і надзвичайно необхідною для забезпечення повноцінної життєдіяльності особистості, зокрема і для забезпечення успішного навчання. Робота секції складалася з теоретичної та практичної частин. Друга з них передбачала майстер-клас «Школа –

територія здоров'я» з використанням тренінгових методик, зокрема під час проведення уроків із основ здоров'я [6, с. 3].

У 2020 р., з огляду на карантинні обмеження щодо проведення масових заходів, уперше відбулися XXVII Всеукраїнські педагогічні інтернет-читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи» та засідання бібліотечної секції «Про творчий досвід вчителів і шкільних бібліотекарів, які працюють за ідеями педагога». Саме такий онлайн формат значно розширив коло учасників, що сприяло плідній, творчій дискусії, обміну досвідом між науковцями, вчителями, бібліотекарями з різних куточків України.

Варто наголосити також на вагомій ролі бібліотечних секцій для розвитку сухомлиністики, зокрема в популяризації та впровадженні в освітній процес творчої спадщини видатного педагога [4, с. 30]. Адже за Сухомлинським, бібліотека – це центр розумового, творчого й культурного розвитку дитини, і «тільки читання відкриває перед людиною привабливість інтелектуального життя» [11, с. 527], а «книга – головний, вічний, неминучий світоч, джерело багатого духовного життя шкільного колективу» [12, с. 480].

Висновки і пропозиції. Отже, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського як науково-методичний центр мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України відкриває широкі можливості для висвітлення багатоаспектної інноваційної діяльності шкільної бібліотеки шляхом організації щорічних секцій у рамках міжнародних та всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю». Такі дискусії об'єднують науковців, педагогів, бібліотекарів навколо актуальних проблем освіти, навчання, виховання та інформаційно-бібліотечного обслуговування, які часто виходять за межі спадщини В. Сухомлинського, тим самим розширюючи аудиторію учасників та привертаючи увагу до шкільної бібліотеки. Важливими заходами є підвищення фахового рівня бібліотечних працівників, зокрема щодо новітніх форм подання й популяризації інформації, впровадження ІКТ технологій тощо. Констатуємо значну роль ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського як провідної установи, що зберігає, досліджує й популяризує творчу спадщину відомого педагога та надає до неї відкритий доступ для освітянської громади.

Проведення упродовж багатьох років інформаційно-бібліотечних студійвань спадщини В.О. Сухомлинського свідчить про те, що педагогічні ідеї й доробок видатного педагога є актуальним, активно впроваджується в освітній процес, а відтак є перспективною для подальших історико-педагогічних розвідок.

Список використаної літератури:

1. Лапаєнко С.В., Хемчян І.І. Х Міжнародна науково-практична конференція та XXV ювілейні Всеукраїнські педагогічні читання «Творча спадщина Василя Сухомлинського у вітчизняному та міжнародному вимірах»: до 100-річчя з дня народження В.О. Сухомлинського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. портал. Київ, 2018. URL: <https://bit.ly/2PRсyxJ>.
2. Тарнавська С.В. XXVII Всеукраїнські педагогічні інтернет-читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю. Ідеї Василя Сухомлинського крізь призму сучасних освітніх практик: набутий досвід і перспективи». *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського*: офіц. портал. Київ, 2020. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/informatsiyno-bibliohrafichni-resursy/vydatni-pedahohy/sukhomlynskyu-v-o/vseukrayinski-pedahohichni-chytannya/27-2017/>
3. Хемчян І.І., Сухомлинська Л.В. XXVI Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: методична спадщина педагога в контексті ідей Нової української школи. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. портал. Київ, 2019. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/?events=21212>.
4. Березівська Л.Д. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського як інтегратор і поширювач сухомлиністики в інформаційному просторі України. *Наук. зап. Серія: Педагогічні науки*: [зб. наук. пр.] / Центральноукр. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кропивницький, 2018. Вип. 171. С. 28–34. URL: file:///C:/Users/Admin/AppData/Local/Temp/Nz_p_2018_171_6.pdf.
5. Ткаченко Л. Василь Сухомлинський: філософія для дітей. *Пед. газета*. 2017. Верес.–жовт. (№ 5). С. 6 : фот.
6. Хемчян І.І. Просвітницька функція шкільних бібліотек у формуванні здорового способу життя: [пробібл. секція для освітан. книгозбірень Донеччини в рамках V Міжнар. та XIX Всеукр. пед. читань «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту», що відбулася 11–12 жовт. 2012 р. на базі Донец. обл. ін-ту післядиплом. пед. освіти]. *Шк. б-ка плюс*. 2013. Берез. (№ 5/6). С. 2–3.
7. Хемчян І.І. Про творчий досвід вчителів і шкільних бібліотекарів, які працюють за ідеями педагога. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського* : офіц. портал. Київ, 2020. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/naukovi-zakhody/konferentsiyi/pro-tvorchuy-dosvid-vchyteliv-i-shkilnykh/>.
8. Віртуальний читальний зал Фонду В.О. Сухомлинського. *Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського* : офіц. портал. Київ, 2020. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/virtualni-chytalni-zaly/virtualnyy-chytalnyy-zal-fondu-v-o-sukhomlynsko/>.
9. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського : офіц. портал. Київ, 2020. URL: <https://dnpb.gov.ua/ua/>.
10. Василь Сухомлинський в діалозі з сучасністю. *Шк. б-ка плюс*. 2007. Груд. (23). С. 2–3.
11. Сухомлинський В.О. Статті. Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 5. Київ : Рад. школа, 1977. 639 с.
12. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором школи. *Вибрані твори. В 5-ти т. Т. 4*. Київ : Рад. школа, 1977. С. 393–626.

Straihorodska L. Informational and library study of Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi's creative heritage

The article covers the activity of the V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine (hereinafter – SSPL of Ukraine), which operates within the structure of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine and provides information support in education, pedagogy, psychology. The library is a scientific-methodical and coordination center of the network of educational libraries of the MES and the NAPS of Ukraine. It contributes to the innovative development of libraries and their improvement, to the introduction of the best domestic and foreign experiences in the work practice. To provide methodical support, communication, exchange of experience among educational libraries, introduction and popularization of the V.O. Sukhomlynskyi's heritage, in 2007 SSPL of Ukraine started the professional meetings within the framework of international and all-Ukrainian pedagogical readings "Vasyl Sukhomlynskyi in dialogue with modernity".

The research characterizes the subject of library sections and its determination by urgent problems in the field of education, information and library activities and aim to cover the activities of the school library as a leading educational and cultural unit of general secondary education. The importance of V.O. Sukhomlynskyi's pedagogical ideas and their implementation into the educational process in a modern school, in particular by means of the library, which contributes to their popularization and representation, is revealed.

According to the results of the research it is substantiated that such library sections serve as discussion studios, which unite researchers, teachers and librarians on the topical issues, in particular through the creative heritage of V.O. Sukhomlynskyi. Emphasis is placed on the role of the SSPL of Ukraine as a scientific and methodological center, and a leading institution that preserves, researches and promotes his creative legacy, providing the educational community with open access to it.

Key words: V.O. Sukhomlynskyi, history of pedagogy, pedagogical readings, library sections, school library.